

SOLIDARITET

SOM LITTERÄRT PROJEKT

Monica Zak skriver för att berätta om världen och kanske också - litet grann - förändra den. Västsaharasamarbetet med BiS är ett i raden av Monicas solidaritetsprojekt.

På väggen i Monica Zaks skrivarlja på Söder hänger en stor inramad affisch med texten, La Hija Del Puma. Det är namnet på den spanskspråkiga versionen av filmen *Pumans dotter*, 1995 nominerad till en Guldbagge för bästa film (men fick istället för bästa regi). Den bygger på en av Monica Zaks mest uppmärksammade böcker.

Mellanamerika är en viktig utgångspunkt när man skriver om Monica Zak. Det var där allting började - med en sex år lång seglats som skulle föra henne i kontakt med många hjälpsamma, fattiga människor. Som skulle leda fram till en debutbok 1971 och så småningom till det karaktäristiska författarskapet med start i boken *Äventyret och indianerna* (1976), som bygger på hennes kontakt med kunaindianerna i Panama. Svenska skolbarn ville snart veta mer än Monica kunde svara på och ville fråga indianbarnen direkt. Monica såg en massa svårigheter som inte barnen såg, men snart utväxlades brev över haven, på spanska, eftersom eleverna hittat en busschaufför som kunde hjälpa dem att översätta. Med stolthet berättar Monica att det blev en bok av brevväxlingen och att det är den enda av hennes böcker som anmälts i Times Literary Supplement! Snart översattes den till spanska och kunaindianernas språk och började användas

Foto: Opal förlag

Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-ickekommersiell-inga bearbetningar 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens, besök <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/> Verket har publicerats i www.globalarkivet.se.

i deras skolor. Monica hade hittat den modell som hädanefter skulle bli hennes metod.

Journalisten Monica Zak blev barnboks författare. Men kvar finns en journalistisk strävan att söka upp och spegla människor och deras liv. En nyfikenhet som fört henne till en rad länder och placerat ett femtiotal böcker på hennes publikationslista. Hon söker enkelhet, klarhet när hon skriver och tror inte att hon egentligen utvecklats litterärt när det gäller sättet hon skriver på. Det är inte heller hennes ambition. Hon uppsöker djärvt nya - och farliga - miljöer. Nyfikenheten driver henne. Någon har kallat Monica Zak en "litterär stålvinna". Hon värjer sig litet för beteckningen men medger att hon är orädd - och då händer ju ingenting farligt...

Den lugna skrivarlyan finns som en bas. I en del av rummet finns skrivplatsen. En januaridag sitter vi i soffan vid det lilla soffbordet och fikar, medan Monica berättar. Det är här hon läser in sig på sina områden och samlar material i pärmar. Men hennes historier föds ute i världen, efter och under hennes besök. Därför är hon litet orolig inför sitt nästa projekt: att skriva en afghansk flyktingpojkes historia - utan att hon kunnat få en egen, direkt bild av landet, landskapet, människorna. En unik situation för henne.

Hon letar efter berättelserna, ger dem en litterär form, men slutar inte när boken publicerats. Det är snarare då det börjar; återbesöken, engagemanget för dem som gett henne sina historier. När *Pumans dotter* tryckts i Guatemala - i 15.000 ex! - så stannade intäkterna där och går till skolmaterial och ett skolbibliotek. Boken inspirerade svenska skolor att samla in pengar till indianerna som boken handlar om. Föreningen som bildades, CNL, har fått över 2 miljoner insamlade av svenska elever. Hennes böcker och föredrag har också kommit till användning vid Operation Dagsverken för El Salvador och Guatemala. Resultat: många nybyggda skolor och engagemang mot orättvisor och förtryck. Andra läsare har börjat rädda regnskogar eller fått ut politiska fångar ur fångelser, en del av dem har så småningom blivit

biståndsarbetare eller politiker på vänsterkanten.

– Varje bok hoppas jag skall leda till ett solidaritetsprojekt och insikter om omvärlden, säger Monica.

VÄSTSAHARA

På en dörr hos Monicas sitter tre strutsteckningar uppsatta. Från barn, men inte från Sverige och inte från Västsahara - utan från Mexico. Pojken som levde bland strutsar har översatts till spanska och funnit läsare i Centralamerika och nu senast i Mexico. I mars kommer boken ut i Spanien. Sex av Monicas böcker har publicerats i Guatemala, bl.a. serien om Alex Dogboy. Den har nu dessutom tryckts i 30.000 exemplar som delades ut i januari i år till alla högstadier i hela Mexiko. Beställare: Mexikos utbildningsministerium.

Men det är förstas i flyktinglägren i Algeriet och i Västsahara som detta samprojekt mellan Monica och BiS startat. Journalisten Monica återupptod mera aktivt under de år hon reste och skrev för tidskriften *Globen* - en tidning om världen för mellanstadiet. Det var då hon lärde känna västahariernas situation. Hon och fotografen Kim Naylor åkte runt i Algeriet och sökte material utifrån två tema: gästfrihet och flyktingar. Muntliga berättelser är ett annat specialintresse som Monica har och därför blev hon extra glad när de och tolken blev inbjudna till alla beduinfamiljer de stötte på i den lilla fria delen av Västsahara.

– Man bjuder på te och sen är det alltid nån - oftast den äldste i familjen - som berättar en historia. Tolken sade litet avvärjande att det är bara gamla historier. Och det var litet tusen och en natt-historier med prinsessor och emirer, men två gånger översatte han en historia som inte liknade någon annan, om någon som kom bort i en sandstorm. Och båda gångerna slutade han med 'han hette Hadara och det är en sann historia'.

Monica skrev den kort i tidningen *Globen*. En dag blev hon bjuden på lunch till Polisarios kontor i Stockholm och fick höra att det verkligen var en sann historia. Hadara själv var död, men han hade en son.

Några år senare var Monica på ett

berättarcafé inbjuden av Ulf Ärnström och återgav historien och hon märkte att den gjorde intryck. – Ulf Ärnström har såna där runda glasögon och medan jag berättade såg jag att de blev alldeles immiga. Och då förstod jag att jag måste gräva i det här.

Monica reste till Algeriet. I ett av de västahariska flyktinglägren hittade hon sonen.

Hur startade då hela projektet? Svenska ambassadören i Alger läste berättelsen och tyckte att boken borde översättas till arabiska. Nästa gång Monica kom ner till Algeriet hade redan en kvinna på ambassaden gjort en råöversättning till franska av första kapitlet och lämnat till deras största bokförlag, Casbah som ville ge ut den.

Till slut var Monica på plats i en skola i ett flyktingläger med 200 ex av den tryckta boken:

– Jag har varit på många författarbesök, men det här är faktiskt enda gången jag fallit i gråt. Lektionen var arabiska och dagens tema var Hadara. Lärarinnan läste högt och när hon ställde en fråga så stod alla barnen upp och skrek. Alla ville svara. Det var sån entusiasm och sån glädje. Och jag kände hur tårarna började rinna. Har jag varit med inblandad i det här på något sätt?!

En minister blev också entusiastisk över boken och bestämde på stående fot att den här boken måste alla läsa. "Den rör hela vår identitet. Vi behöver 20.000 ex!" Som följdes av en önskan om en lärarhandledning till boken - till slut också en sak för BiS. Och i vår ska Monica besöka Torsby och berätta om Västsahara och bakgrunden till boken *Pojken som levde bland strutsar*. Kanske kommer högstadieskolor där att starta Operation Dagsverke för Västsahara? Säkert i så fall understödda av det engagemang som finns sen flera år i Torsby bland många vuxna som haft studiecirklar om Västsahara.

Och BiS insamlingsarbete går vidare.

Lennart Wettmark